

ROZTOCZE

BOHDAN KIEŁCZEWSKI

Katedra Ochrony Lasu WSR, Poznań

Badania akarologiczne w Polsce znajdują się w stadium początkowym. Poza Kulczyńskim i Dyrdowską w okresie przedwojennym pojawiły się zaledwie drobne doniesienia lub tylko wzmianki o roztoczach. Okres powojenny charakteryzuje się już znacznie większym zainteresowaniem tą grupą stawonogów.

Wg Rajskiego łącznie z terenów Polski ogłoszone drukiem do chwili obecnej 177 publikacji akarologicznych, w tym 97 stanowią opracowania niemieckie. W tej liczbie 177 prac zaledwie 27 pozycji odnosi się do roztoczy pasożytniczych, a 14 do kleszczy.

Z prac pasożytniczych większość dotyczy pasożytów człowieka i ssaków, a zaledwie 4 pozycje odnoszą się do form drapieżnych i pasożytniczych, występujących na owadach. Niezależnie od tego spotyka się w literaturze entomologicznej coraz więcej wzmianek o roztoczach drapieżnych, jako czynnikach regulujących gęstość populacji danego gatunku owada.

Przechodząc do omówienia szczegółowego literatury związanej w sposób mniej lub więcej ścisły z roztoczami pasożytniczymi lub drapieżnymi, postaram się przedstawić zagadnienie w porządku chronologicznym rozpoczynając od pasożytów i drapieżców owadów.

N. A. Krasucki (1927) podaje, że na owadach doskonałych (pokolenia letniego) ploniarki (*Oscinis frit* L.) u nasady lub w pobliżu nasady skrzydeł znajdowano nie oznaczone bliżej roztocze. Podobne obserwacje czyni J. Ruszkowski (1927) w odniesieniu do tego samego gatunku owada, opisując roztocze jako czerwone, wyraźnie widoczne pajęczki.

W okresie powojennym B. Kiełczewski (1948) opisuje na tle omówienia pasożytów zewnętrznych owadów przypadek zaatakowania chrząszcza *Harpalus hirtipes* przez z górą 300 larw *Fuscuropoda marginata* Koch.

W. Strojny (1952) w pracy o rzemliku topolowym (*Saperda carcharias* L.) opisuje larwę tego gatunku opadniętą przez paręset bardzo drobnych nie zidentyfikowanych larw roztoczy. W hodowli roztocze zginęły, a larwa po 7 tygodniach przepoczwarzyła się. Również W. Strojny (1954)

opisuje larwy krytoryjka opanowane przez bardzo drobne, nieoznaczone roztocze.

Pierwsze doniesienie na temat akariozy owadów opracował S. Kozłowski (1958). Autor ten opisuje akariozę u rodzajów: *Geotrupes*, *Nectrophorus*, *Bombus* oraz wśród rzędów *Diptera* i *Odonata*.

J. Boczek (1959) w obszernej pracy na temat sierposza rozkruszkowca (*Cheyletus eruditus* Schrank) opisuje atakowanie przez niego jaj i larw innych roztoczy. Autor przy tym podaje konkretne przykłady zjadania przez jednego sierposza (larwę) w ciągu swego życia przeciętnie 24 samców rozkruszką mącznego. Na podstawie tych obserwacji autor sugeruje możliwość wykorzystania sierposza do walki biologicznej przeciwko roztoczom, ale wyłącznie w materiale siewnym, a nigdy konsumpcyjnym.

B. Kielczewski i J. Michalski (1962) podają 5 gatunków roztoczy znalezionych na ogłódkach (*Scolytinae*).

W pracy na temat akarofauny mrowisk B. Kielczewski i J. Wiśniewski (1962) opisują 28 gatunków roztoczy znalezionych w gniazdach mrówki *Formica rufa* L. i *F. polyctena* Först., z których 2 były zdeklarowanymi pasożytami mrówek, pozostałe zaś nie posiadały określonego charakteru.

Wśród szkodników rolnych i leśnych, oprócz owadów dużą rolę grają gryzonie i ptaki, w związku z czym marginesowo pragnę nadmienić o pracach, dotyczących akarioz tych grup zwierzęcych.

Z tego okresu należałoby wymienić pracę W. Wyrwickiej (1947), która opisując zewnętrzne pasożyty gryzoni, opisuje 7 gatunków roztoczy pasożytujących na szczurze wędrownym, polniku zwyczajnym i myszy leśnej.

B. Kielczewski (1958) opisuje 14 gatunków roztoczy zebranych przez Cz. Gerwela i W. Skuratowicza na niektórych gryzoniach leśnych.

S. Kozłowski (1955) opisuje pasożytnicze *Gamasoides*, znalezione na ssakach i ptakach woj. szczecińskiego.

A. Wasyliki (1959) podaje faunę roztoczy z rodziny *Tyroglyphidae*, zebraną z gniazd wróbla domowego.

Rola roztoczy w regulowaniu gęstości populacji owadów wydaje się być dość znaczną. Z własnych obserwacji, prowadzonych wspólnie z J. Michalskim nad wpływem roztoczy na liczebność ogłódków wynika, że roztocz *Pyemotes scolyti* Oudm. jest u nas bardzo pospolity, a rola jego w niszczeniu jaj i larw ogłódków jest dość znaczna. Pierwszą wzmiankę o możliwości użycia roztoczy z rodzaju *Pediculoides* do walki biologicznej znalazłem w dostępnej mi literaturze u A. Herfsa (1926).

W związku z powyższym w stosunku do ogłódków nie jest wykluczona możliwość sztucznej hodowli niektórych gatunków pasożytów i ich zastosowanie do walki biologicznej w sensie wzmocnienia potencjału biocenotycznego i sił odpornościowych pewnych zespołów. W każdym razie ba-

danie akarfauny towarzyszącej owadom jest bardzo celowe ze względów poznawczych.

W odniesieniu do szkodliwych ptaków i ssaków, możliwość wykorzystania roztoczy do walki biologicznej wydaje się być wątpliwa. W sensie bezpośredniego pasożytowania nie można liczyć ze strony pasożytów roztoczowych na ograniczenie populacji ssaków lub ptaków, jedynie można by sztucznie rozprzestrzeniać za pośrednictwem roztoczy, nosicieli zarazków, niektóre choroby zakaźne. Z uwagi jednak na duże powinowactwo wielu patogenów schorzeń gryzoni do człowieka metoda ta nie przedstawia moim zdaniem żadnych szans powodzenia, przynajmniej w najbliższej przyszłości.

Organizacja badań akarologicznych w Polsce znajduje się daleko w tyle w porównaniu do krajów ościennych. Na razie jedyną komórką predestynowaną do koordynacji badań jest roztoczowa grupa robocza przy Komitecie Ochrony Roślin PAN. Próbą rekonesansu badań akarologicznych w Polsce było I Krajowe Sympozjum Akarologiczne odbyte w Poznaniu w lutym 1962 r. zorganizowane przez IOR wspólnie z Katedrą Ochrony Lasu WSR w Poznaniu.

Wnioski w kierunku uaktywnienia badań akarologicznych w Polsce odnoszą się w pierwszym rzędzie do kształcenia kadr akarologów. Na tym odcinku istnieją bardzo duże braki, a zapotrzebowanie na specjalistów tej gałęzi wiedzy wzrasta z każdym rokiem.

Odczuwa się równocześnie potrzebę uruchomienia pewnych zespołów do badań kompleksowych, w których udział akarologów byłby bardzo znaczny. Mam tutaj na myśli m. in. prace gleboznawcze, które wymagają coraz ściślejszej współpracy zoologów, a wśród nich akarologów i specjalistów od owadów bezskrzydłych w pierwszym rzędzie. W najbliższym czasie nie mniejsze pole do pracy znajdują akarolodzy w zespołach, zajmujących się metodą biologicznego zwalczania szkodników.

LITERATURA

1. Boczek, J. 1959 — Biologia i ekologia sierposza rozkruszkowca (*Cheyletus eruditus* Schrank) — Pr. nauk. Inst. Ochrony Roślin I, 1. Warszawa.
2. Herfs, A. 1926 — Ökologische Untersuchungen an *Pediculoides ventricosus* Berl — Stuttgart.
3. Kiełczewski, B. 1948 — Pasożyty zewnętrzne owadów — Pol. Pismo ent. XVIII, 2—3.
4. Kiełczewski, B., Michalski, J. — Wpływ roztoczy (*Acarina*) na gęstość populacji ogłodków (*Scolytinae*) — (w druku) Post. Nauk roln.
5. Kiełczewski, B., Wiśniewski, J. 1962 — Z badań nad akarofauną gniazd *Formica rufa* L. i *F. polyctena* Forst. na tle pozostałych stawonogów towarzyszących — (w druku) Pr. Kom. Nauk roln. leśn. 13, 1.
6. Kiełczewski, B. 1958 — Z badań nad roztoczami pasożytniczymi drobnych gryzoni leśnych — Wiadomości parazyt.

7. Krasucki, A. 1927 — *Oscinis frit* L. (Ploniarka, Zbożówka czarna, Mucha szwedzka), w południowo-wschodniej Polsce w latach 1923—25 — Poznań.
8. Kozłowski, S. 1955 — Pasożytnicze *Gamasides* ssaków i ptaków znalezione na terenie woj. szczecińskiego — Prz. epidem. 2.
9. Kozłowski, S. 1958 — Pierwsze doświadczenia na temat akarioz owadów — Wiad. parazyt. 5—6, IV.
10. Ruszkowski, J. 1927 — Ploniarka czyli Mucha Szwedzka (*Oscinis frit* L.) — Poznań.
11. Strojny, W. 1952 — Rzemlik topolowiec i rzemlik osikowiec. — Pol. Pismo ent. XXII, 22.
12. Strojny, W. 1954 — Krytoryjek olszowiec — Pol. Pismo ent. XXIV 2.
13. Wasylik, A. 1959 — Fauna roztoczy (*Tyroglyphoidae*) z gniazd wróbla domowego (*Passer domesticus* L.) — Ekol. Pol. B, V. 2.
14. Wyrwicka, W. 1947 — Z badań nad zewnętrznymi pasożytami niektórych gryzoni — PTPN, Pr. Kom. mat. przyr. B, 5. Poznań.